

Riksintressen för kulturmiljövården, nya kriterier, översyn av riksintressen i länet samt resultat och tillämpning

Annika Willim, Länsstyrelsen i Stockholms län

Elin Sahlin, Länsstyrelsen i Stockholms län

Johan Aspfors, Riksantikvarieämbetet

Riksintressen – nationellt betydelsefulla områden

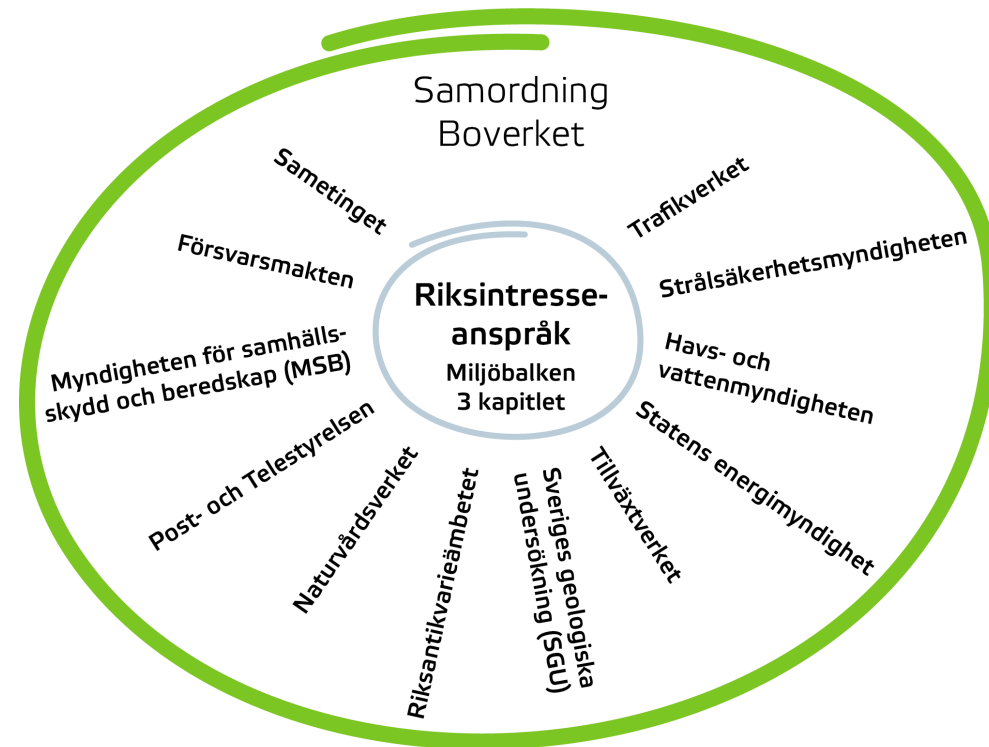

Illustration: Stina Envall /Boverket

Vad är ett riksintresse för kulturmiljövården?

- Riksintressena berättar om Sveriges historia och utveckling under mer än 10 000 år
- Varierade kulturmiljöer – industrimiljöer, förortscentrum, odlingslandskap...
- Grundkravet för ett riksintresse för kulturmiljövården är att människans aktiviteter ska ha lämnat synliga spår i landskapet.

Det ska finnas en berättelse om ett skede i historien som går att läsa av.

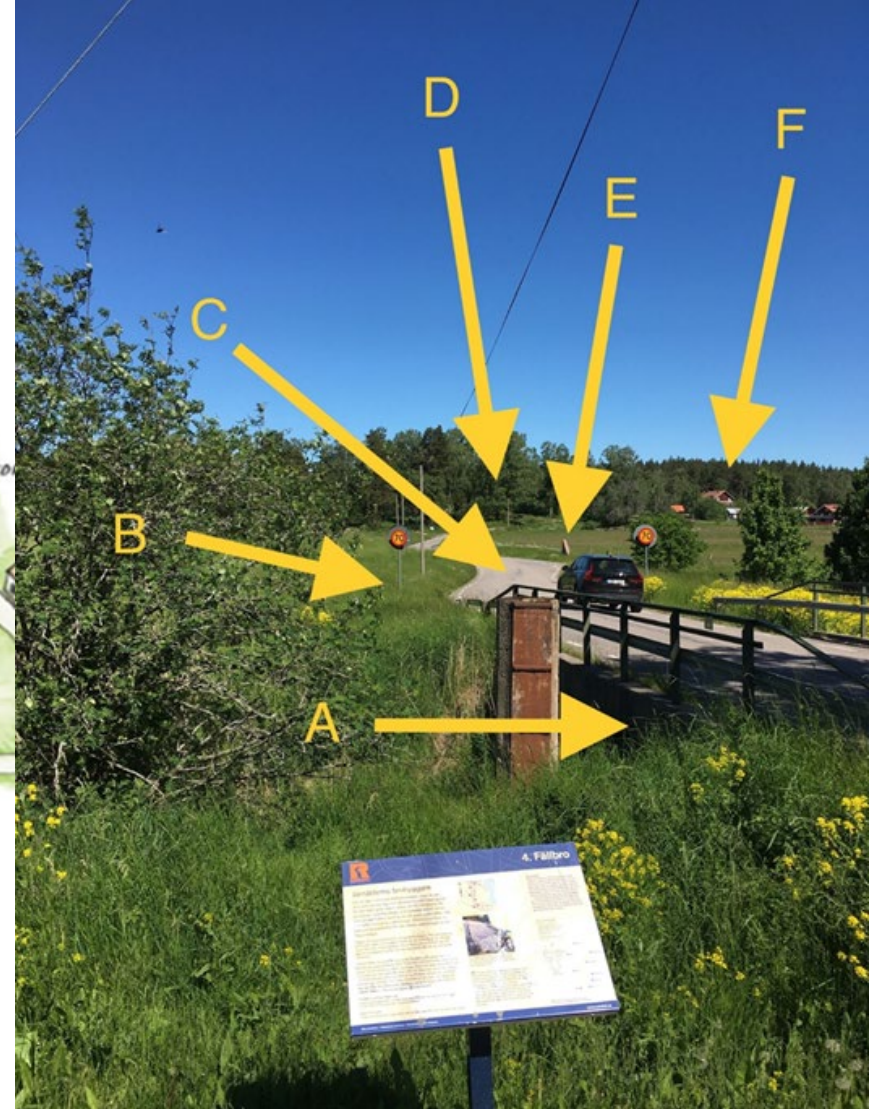
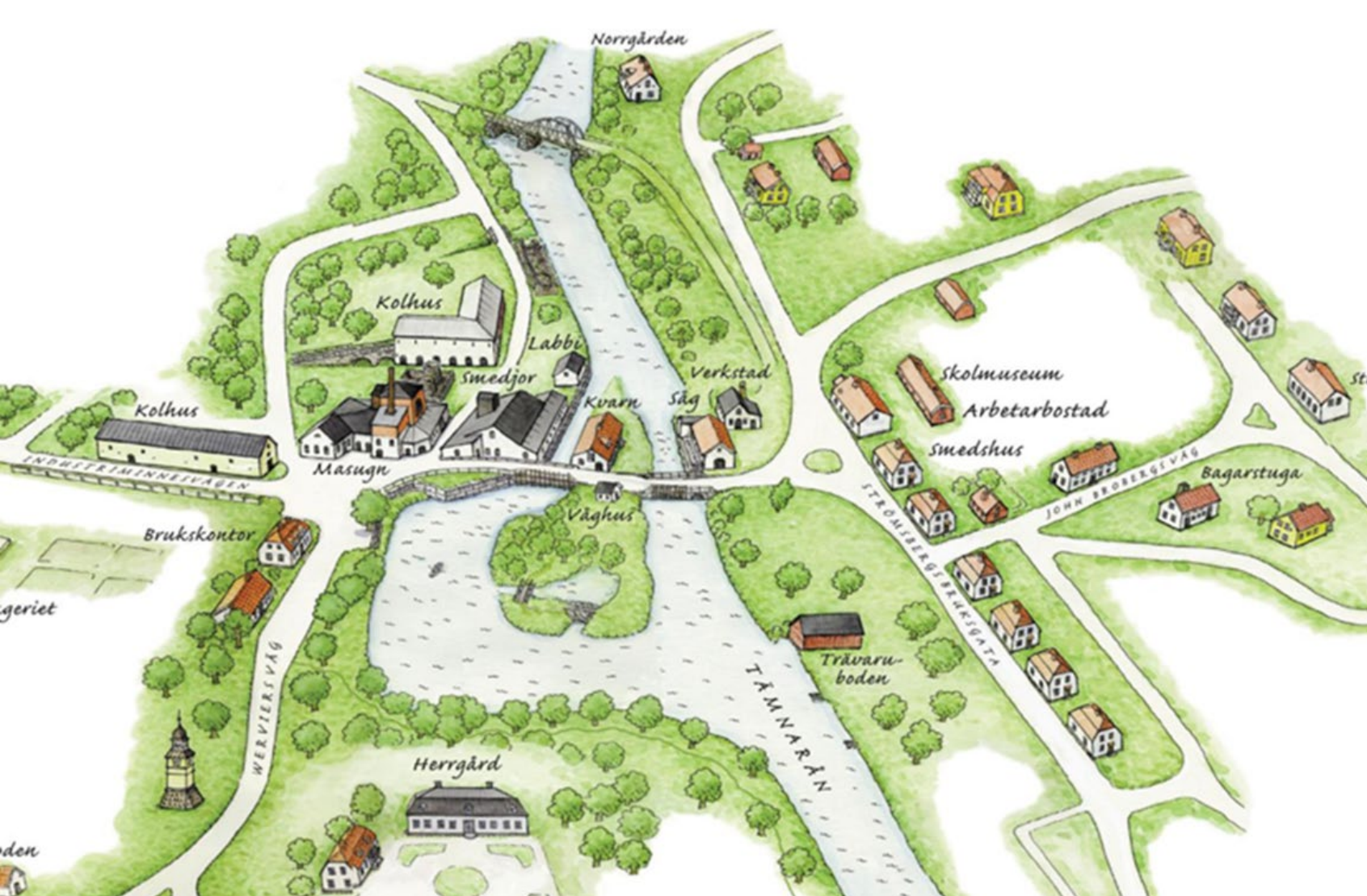
- Riksintresseanspråken ger underlag för samhällsplaneringen.

Foto: Johan Aspors (CC BY)

”Kulturminnen” skyddas av olika lagstiftningar, men riksintresset binder ihop objekten till en helhetsmiljö

Att förstå det förflutna i landskapet –
riksintressen ger nycklarna

Roller och ansvar

Riksantikvarieämbetet ansvarar för att ange anspråk om riksintresse i skriftlig form till Länsstyrelserna, s.k. riksintressebeskrivningar.

Regionen ansvarar för att ha en aktuell regionplan där det framgår hur riksintressena ska tillgodoses.

Länsstyrelsen ska verka för att riksintressena tillgodoses i samband med planerings- och beslutsprocesser baserat på riksintressebeskrivningarna.

Kommunen ansvarar för att ha en aktuell översiktsplan där det framgår hur riksintressena ska tillgodoses.

Kriterier för kulturmiljövårdens riksintressen

Varför nya kriterier?

- **I regeringsuppdraget om kriterier (2020) hänvisar regeringen till:**
- Stora samhällsförändringar sedan riksintressemyndigheternas kriterier först formulerades, riksintressen som har stor betydelse för planering och byggande behöver ses över.
- Regeringens intention var att översynen skulle leda till en minskning av antalet anspråk och områdenas samlade areella utbredning.
- Enligt riksintresseutredningen (SOU 2015:99) omfattade landets samlade riksintresseanspråk enligt 3 kap. 5-9 § § miljöbalken 46% av landets totala land- och vattenareal.
- Riksintresseanspråken för kulturmiljövård utgör cirka fyra procent av de samlade anspråken. Av dessa finns ca tre procent i bebyggd miljö.

Kort om kriterierna

Kriterierna formulerar kraven på de **enskilda anspråken**.

Kriterierna

- är ett verktyg för att riksintresseanspråken ska ge tydliga underlag för samhällsplaneringen, och för att innehållet i och urvalet av riksintressen ska vara aktuellt och relevant,
- används för att peka ut nya riksintresseanspråk enligt 3 kap. 6 § miljöbalken, och för att avstå eller revidera befintliga anspråk,
- har samlats och **förtydligats**, efter att tidigare ha funnits i olika dokument,
- bedöms stämma väl med juridiska förarbeten.

Kriterier för kulturmiljövårdens riksintressen

Kriterierna för riksintressen för kulturmiljövården består av fem punkter (A–E). Kriterierna A–C ska **alltid** vara uppfyllda. Kriterierna D–E kan tillämpas i kombination med de obligatoriska kriterierna, när det är relevant.

A. Riksintressant berättelse

Riksintresset ska genom sitt innehåll särskilt väl spegla skeden, händelseförlopp eller verksamheter av vikt för landets och områdets kulturella, politiska, sociala, religiösa eller tekniska utveckling. Den riksintressanta berättelsen om viktiga delar av samhällsutvecklingen ska gå att läsa av och förstå i landskapet.

B. Helhetsmiljö

Riksintresset ska utgöra en helhetsmiljö, dvs. området ska särskilt väl uppvisa ett sammanhängande funktionellt historiskt system.

Kriterier, forts.

C. Fysiska uttryck

Riksintresset ska innehålla synliga fysiska uttryck som stödjer den utvalda berättelsen om vad som hänt i landskapet. Uttrycken i kulturmiljön ska ge särskilt goda möjligheter till upplevelser, kunskap och förståelse för den kulturhistoriska utvecklingen.

D. Regionala och lokala förhållanden

Riksintresset visar att regionala och/eller lokala förhållanden har satt en särskild prägel på den riksintressanta berättelsen.

E. Internationella åtaganden

Riksintresseanspråket är relevant för att uppfylla Sveriges internationella åtaganden.

Kriterierna viktigaste verktyget vid översyn

Riksantikvarieämbetets kriterier för riksintresseanspråk för kulturmiljövården har förtydligats. Konsekvent och skärpt tillämpning av kriterierna gör att **revideringsarbetet underlättas och går snabbare**. Speciellt kriterierna B och C blir tidigt avgörande när ett riksintresseanspråk ska bedömas.

Kriterier för riksintressen för kulturmiljövården:

- A. Riksintressant berättelse
- B. Helhetsmiljö
- C. Fysiska uttryck
- D. Regionala och lokala förhållanden
- E. Internationella åtaganden

Översyn av Stockholms riksintressen för kulturmiljövården

Varför en översyn

Bakgrund, ansvar och utgångsläge

- Projektet utgår från bedömningen riksintressesystemet är en viktig planeringsförutsättning som rätt använt bidrar till helhetssyn på landskap och hushållning.
- Systemet kan endast fungera om det finns en god kunskap om de utpekade områdena hos berörda myndigheter, och om kunskapsunderlag och beslutstexter hålls aktuella som underlag för översiktsplanering mm.
- Bristande aktualitet.
- Stor efterfrågan från bl.a. kommunerna på uppdaterade underlag.
- Länsstyrelserna har ett ansvar att tillhandahålla underlag för kommunernas planering avseende statliga intressen.

Projektets syfte och genomförande

- Att förbättra förutsättningarna för hanteringen av riksintressen för kulturmiljövården såväl hos kommunerna som på Länsstyrelsen
- Aktualisera värdetexter och göra fördjupade kunskapsunderlag.
- Kommunicera – I första hand med länets kommuner
- Områdena indelade i teman: Skärgårdsmiljöer, farleds- och kommunikationsmiljöer, herrgårds- och slottsmiljöer, landsbygd, förhistoria fram till stormaktstid, städer, tätorter, förorter och villasamhällen, industrimiljöer samt Stockholms stad.

Resultat och reflektion

- 120 områden har blivit 107
- 15 områden är upphävda samt en del större justeringar.
- Några enskilda områden har delats upp i fler.
- Alla områden har fått en reviderad beskrivning och i de allra flesta fall även en justerad gräns.
- Berörda kommuner har informerats skriftligen.

Att reflektera kring:

- Nya aspekter har kommit fram som inte lyfts i tidigare värdebeskrivningar.
- Vissa områden har förändrats radikalt tex avseende tillkommande bebyggelse eller igenväxning och förfall.
- Värdebeskrivningarnas uppbyggnad och innehåll. Företeelser och objekt som nämns i uttryckstexten finns inte alltid med i motivtexten.

Publicering

- Beslutade riksintressebeskrivningar finns på Riksantikvarieämbetets websida.
- Länsstyrelsen ansvarar för aktuellt webgis.
- Länsstyrelsens kunskapsunderlag finns publicerade på Länsstyrelsens riksintresseportal.
- Text, bild och interaktiva kartor i en Storymap.

[Riksintressen för kulturmiljövården \(lansstyrelsen.se\)](https://lansstyrelsen.se)

Riksintressebeskrivningar

Kartor över riksintresseområden

Länsstyrelsen ansvarar för kartunderlagen för samtliga riksintresseområden för kulturmiljövården. De finns i [Sveriges länskarta](#) och i [länsstyrelsens geodatakatalog](#). Sök RAÅ Riksintresse för kulturmiljövård MB 3 kap 6.

Samtliga gällande riksintressebeskrivningar per län.

För att veta hur riksintressena ska hanteras i planeringssammanhang finns en beskrivningstext som anger vad riksintresset består av. Motiveringen förklarar varför kulturmiljön är utpekad som riksintresse. Uttrycken är de komponenter som ingår i riksintresset.

Riksantikvarieämbetet uppdaterar beskrivningstexterna löpande. De kursiverade orden i beskrivningstexterna är kulturmiljötyper – kulturhistoriska begreppsdefinitioner. Förklaringar till dem hittar du i vår [ordlista](#).

Om riksintresseområdet är överstruket har staten avstått anspråket. Det betyder att området inte längre är riksintresse.

Exempel: [Västlands-området \(143\) \(Vamlingbo sn\)](#).

I vissa fall finns tillägget *I området ingår även*. Detta är en upplysning om övrig kulturmiljö som finns i området, men ingår inte i själva riksintresset.

- [Blekinge](#) (pdf)
- [Dalarna](#) (pdf)
- [Gotland](#) (pdf)
- [Gävleborg](#) (pdf)
- [Halland](#) (pdf)
- [Jönköping](#) (pdf)
- [Kronoberg](#) (pdf)
- [Kalmar](#) (pdf)
- [Jämtland](#) (pdf)
- [Norrbotten](#) (pdf)
- [Skåne](#) (pdf)
- [Stockholm](#) (pdf)
- [Södermanland](#) (pdf)
- [Uppsala](#) (pdf)
- [Värmland](#) (pdf)
- [Västerbotten](#) (pdf)
- [Västmanland](#) (pdf)
- [Västra Götaland](#) (pdf)
- [Västernorrland](#) (pdf)
- [Örebro län](#) (pdf)
- [Östergötland](#) (pdf)

Kontaktperson

Tina Mathiesen
Kulturmiljöavdelningen
08-5191 85 36
tina.mathiesen@raa.se

Kontaktperson

Johan Aspfors
Kulturmiljöavdelningen
08-5191 85 38
johan.aspfors@raa.se

★ **Publicerad:** 25 augusti 2017

☆ **Uppdaterad:** 4 september 2023

 Kategorier: Samhällsplanering

 Etiketter: Kulturmiljövård,
Riksintressen

 Skriv ut sidan

Dela sidan

- Facebook
- LinkedIn
- Twitter

Avståenden

- 15 områden är inte längre riksintresse.
- Gemensamma nämnaren är att de inte uppfyller RAÄ:s kriterier.
- Oftast inte en ensam orsak utan flera. Kan till exempel vara:
 - ✓ Dålig läsbarhet
 - ✓ Representeras bättre i andra riksintressen.
 - ✓ Militärt skyddsområde
 - ✓ Irreversibla skador

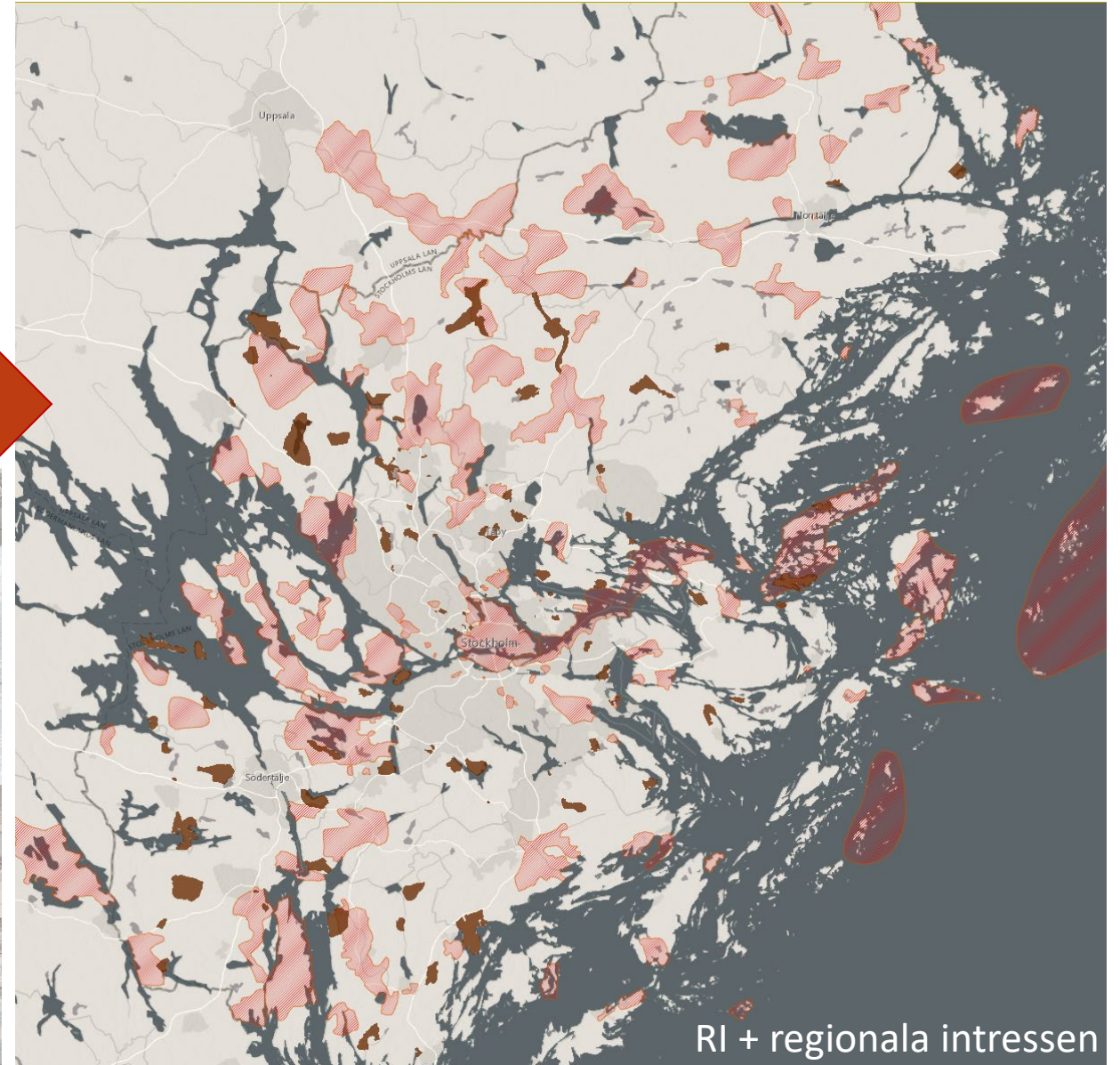
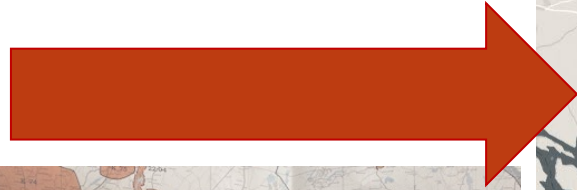

Kulturmiljövården hänger inte bara på våra riksintressen – hänsyn ska också tas enligt annan lagstiftning, t ex PBL!

Regionala och lokala kulturvärden - lika viktiga som riksintressen

- Från analogt till digitalt, webbgiskarta.
- Första etappen slutförd och etapp 2 påbörjas nu och ska vara klart vid årsskiftet.

Tillämpning

- När aktiveras riksintressen?
 - Bestämmelserna ska tillämpas vid ändrad av mark- och vattenanvändning
 - Utanför detaljplan ska ex. bygglov nekans om det är påtaglig skada med stöd av 9 kap 31 § och 2 kap 2 § PBL.
- Miljöbalken (1998:808)
 - Lagen (1966:314) om kontinentalsockeln
 - Väglagen (1971:948)
 - Lagen (1978:160) om vissa rörledningar
 - Lagen (1983:293) om inrättande, utvidgning och avlysning av allmän farled och allmän hamn
 - Minerallagen (1991:45)
 - Lagen (1992:1140) om Sveriges ekonomiska zon
 - Lagen (1995:1649) om byggande av järnväg
 - Ellagen (1997:857)
 - Naturgaslagen (2005:403)
 - Luftfartslagen (2010:500)
 - Plan- och bygglagen (2010:900)

3 kap. Grundläggande bestämmelser för hushållning med mark- och vattenområden

God hushållning

1 § Mark- och vattenområden skall användas för det eller de ändamål för vilka områdena är mest lämpade med hänsyn till beskaffenhet och läge samt föreliggande behov. **Företräde skall ges sådan användning som medför en från allmän synpunkt god hushållning.**

6 § Mark- och vattenområden samt fysisk miljö i övrigt som har betydelse från allmän synpunkt på grund av deras naturvärden eller kulturvärden eller med hänsyn till friluftslivet skall **så långt möjligt skyddas mot åtgärder som kan påtagligt skada natur- eller kulturmiljön.** Behovet av grönområden i tätorter och i närheten av tätorter skall särskilt beaktas.

Områden som är av riksintresse för naturvärden, kulturmiljövården eller friluftslivet skall skyddas mot åtgärder som avses i första stycket.

Avvägningar mellan oföreningliga intressen

- Utgångspunkten är att inget riksintresse ska påtagligt skadas
- Avvägningar mot intressen som inte är riksintressen är inte aktuellt
- Avvägning mellan riksintressen
- Riksintressen enligt 4 kap MB ska ges företräde
- Försvarmaktens riksintressen ska ges företräde

Påtaglig skada

- Naturvårdsverkets allmänna råd om påtaglig skada (till 3 kap. 6 § 2 stycket miljöbalken) NFS 2005:17

- Påtaglig skada på kulturmiljön kan uppstå om en åtgärd mer än obetydligt kan skada något eller några av de kulturvärden som utgör grunden för riksintresset, d v s dess uttryck.
- Det gäller oavsett om inverkan pågår under en kortare period.
- En negativ inverkan som är irreversibel avseende något av värdena som utgör grunden för riksintresset bör i regel anses utgöra påtaglig skada.
- Ett ingrepp som endast berör en liten del av ett riksintresseområde kan ha en sådan grad av negativ inverkan på områdets värden att påtaglig skada uppstår.
- Detta gäller även sådana åtgärder utanför ett riksintresseområde som kan påverka värdena i området negativt så att en påtaglig skada uppstår.

Handbok för kulturmiljövårdens riksintressen

- Tillämpning av hushållningsförordningen
- Bedömning av påtaglig skada
- Utveckling av riksintresseområden

Riksintressebeskrivningen ger svaret på vilka värden i kulturmiljön som pekats ut

Syftet med riksintresset

Nässkatan [BD 29] (Nederkalix sn)

Motivering:

Fiskeläget Nässkatan med rötterna i 1700-talet är en av bottenvikskustens bäst bevarade, små fiskehamnar i kustbandet. Platsen som från början hade en bofast befolkning nyttjas fortfarande av yrkesfiskare. (*Fiskeläge*)

Beståndsdelarna som binder ihop berättelsen

Uttryck för riksintresset:

Strukturen inom fiskeläget med ett tiotal, enkla rödmålade små fiskestugor och bodar i en sammanhållen grupp på en höjdnalle. Allmänningsskarakteren inom området utan privatiserande gränsmarkörer. Den stora gistgården (30x30 m) och eldplatserna för trankokning i den steniga sluttningen mot söder.

Båtlänningarna av 8-9 meter långa rader av stora stenar i den steniga sluttningen mot söder, ca 50 meter från dagens strandlinje, som visar landhöjningens påverkan.

Den flacka, låga ön Skötgrynnan som förstärker bilden av landhöjningens effekt och minner om grundens betydelse för det viktiga strömmingsfisket.

Betongkajen från 1990-talet som uttrycker platsens långa kontinuitet och ett modernare fiske. Fiskelägets direkta strandkontakt i tre väderstreck; norr, öst och syd.

Läs riksintressebeskrivningen först!

Den ger svaret på vilka uttryck i kulturmiljön som riksintresset lyfter fram.

T ex är fönstrens utseende inte en riksintressefråga om bebyggelsen inte lyfts fram i texten (exempelvis i ett fornlämningsriksintresse).

Sammanfattning

Tack för oss!

